

Szczecin 15.09.2026r.

dr hab. Zbigniew Głabiński prof. US
Instytut Gospodarki Przestrzennej i Geografii Społeczno-Ekonomicznej
Uniwersytet Szczeciński
ul. Mickiewicza 64
71-385 Szczecin

**Ocena osiągnięć naukowo-badawczych, dorobku dydaktycznego i
organizacyjnego dra Michała Apollo
w związku z postępowaniem o nadanie stopnia naukowego doktora
habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie geografia
społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna**

1. Podstawy formalne przygotowania recenzji.

Recenzja została sporządzona na podstawie obowiązujących przepisów prawa – art. 221 ust. 4 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2020 r. poz. 85 z późn. zm.)

Podstawą formalną do przygotowania przedkładanej recenzji jest Uchwała nr 10/2026 Rady Naukowej Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej z dnia 3.07.20206r. (znak: WNP/BEOI.0003.16.26) oraz przygotowana przez Habilitanta dokumentacja.

Otrzymana dokumentacja została przygotowana zgodnie z wymogami i jest wystarczająca do dokonania oceny w postępowaniu habilitacyjnym dra Michała Apollo. Przekazano ją w formie elektronicznej oraz w wersji papierowej.

2. Sylwetka Habilitanta

Dr Michał Apollo uzyskał tytuł magistra geografii w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie. W 2008 r. obronił pracę maderską pt. *Walory turystyczne Kenii*, którą napisał pod kierunkiem Prof. dr hab. Zbigniew Długosza.

Pracę doktorską w dziedzinie Nauk o Ziemi w dyscyplinie geografia pt. *Środowiskowe skutki wysokogórskiej turystyki wspinaczkowej (na przykładzie wybranych obszarów*

Himalajów) obronił w 2017 r. w Instytucie Geografii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie, a jej promotorem był: prof. dr hab. Wacław Andrejczyk (Uniwersytet Warszawski), a promotorem pomocniczym prof. dr Suman S. Bhattarai (Tribhuvan University, Kirtipur, Kathmandu).

Po uzyskaniu stopnia naukowego doktora Habilitant podjął pracę na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie (01.10.2015 – 28.02.2022) na stanowisku adiunkta, a następnie na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (01.03.2022 – obecnie).

Zainteresowania szeroko rozumianą tematyką gór wysokich są przewodnią częścią aktywności życiowej Habilitanta. Karierę naukową poprzedziła niezwykle intensywna działalność alpinistyczna, którą dr Michał Apollo prowadził na wszystkich kontynentach poza Antarktydą. Uprawianie wspinaczki oraz innych form aktywności górskiej wiążą się z jego wszechstronnymi zainteresowaniami dotyczącymi środowiska przyrodniczego jak i społeczno-ekonomicznego obszarów wysokogórskich w różnych częściach świata. Dr Michał Apollo swoją aktywnością na rzecz społeczności zamieszkujących różne obszary peryferyjne świata zyskał międzynarodowe uznanie. Czego wyrazem jest przynależność do międzynarodowej organizacji *Academics Stand Against Poverty*, której celem są działania na rzecz ograniczenia ubóstwa w różnych krajach na świecie. Ponadto jest członkiem zespołu naukowców działających w *Global Justice Program* na Uniwersytecie Yale w USA, a także inicjatorem apelu pt. *Tourism Force for Peace*. Te fakty wskazują, że Habilitanta cechuje wysoki stopień wrażliwości społecznej i stara się łączyć aktywność akademicką z działaniami na rzecz społeczeństwa.

W mojej ocenie zaangażowanie Habilitanta w różnorodne formy działalności społecznej, szczególnie tej o charakterze międzynarodowym, wskazują na bardzo szerokie spektrum jego zainteresowań, co z pewnością umożliwia mu wieloaspektowe spojrzenie i pogłębioną refleksję dotyczącą współczesnych przemian środowiska przyrodniczego i społecznego na obszarach górskich całego świata.

3. Ocena osiągnięcia naukowego stanowiącego znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny zgodnie z art. 219 ust. 1 pkt. 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę o ubieganie się stopnia naukowego doktora habilitowanego dr Michał Apollo przedstawił monografię z 2026 roku pod tytułem „*Mountain tourism, altitude and host-guest relationships*” (pol. Postrzeganie turystyki przez mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych) oraz dwa artykuły:

1/ Apollo, M., Andreychouk, V. Moolio, P., Wengel, Y. Myga-Piątek (2020). *Does the altitude of habitat influence residents' attitudes to guests? A new dimension in the residents' attitudes to tourism.* *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 31.

2/ Apollo M. (2025). *A Bridge Too Far: The dilemma of transport development in peripheral mountain areas.* *Journal of Tourism Futures* 11, 23-27. Wszystkie publikacje stanowiące osiągnięcie naukowe zostały opublikowane po nadaniu stopnia naukowego doktora.

3.1 Ocena koncepcji problemu badawczego.

Problem dynamicznego rozwoju turystyki na obszarach górskich w ostatnich latach nabiera szczególnego znaczenia. Od swojego zarania turystyka górską miała nieco elitarny charakter, a w sposób szczególny dotyczyło to gór wysokich, gdzie trudne warunki środowiskowe wymagały zarówno przygotowania kondycyjnego, mentalnego jak i sprzętowego, ale przede wszystkim merytorycznego. Zdobyć odpowiedniej wiedzy o środowisku przyrodniczym, uwarunkowaniach społeczno-kulturowych i zagospodarowaniu turystycznych obszarów wysokogórskich było warunkiem realizacji planów eksploracyjnych, wspinaczkowych czy nawet turystycznych. W ostatnich latach nastąpił masowy wzrost liczby odwiedzających obszary wysokogórskie, w tym najwyższe góry świata Himalaje. Współcześnie wystarczy dysponować odpowiednią kwotą pieniędzy, aby wziąć udział w wyprawie wspinaczkowej, nie mówiąc już o uczestnictwie w wyjeździe trekkingowym w Himalaje, Karakorum, Tien-Szan czy Pamir. Uczestnicy tych wyjazdów interesują się często tylko zaliczeniem kolejnych szlaków i szczytów, a przede wszystkim umieszczeniem relacji w mediach społecznościowych. Coraz częściej nie są zainteresowani pogłębionymi kontaktami z ludnością zamieszkującą odwiedzane obszary, ani ich kulturą, tradycjami czy nawet kuchnią. Traktują mieszkańców gór tylko jako dostawców usług umożliwiających realizację własnych planów. Dysproporcje natury ekonomicznej pomiędzy odwiedzającymi, pochodzącymi z zamożnych krajów a mieszkańcami górskich obszarów peryferyjnych są olbrzymie. To wszystko wpływa znacząco na zmianę nastawienia mieszkańców wobec turystów. Na postawy mieszkańców wpływają zarówno pozytywne jak i negatywne skutki rozwoju turystyki. Świadczenie usług przez miejscowych na rzecz turystów przyczynia się do wzrostu ich dochodów, a przez to poziomu życia. Ponadto rozwój infrastruktury technicznej, w tym komunikacyjnej niezbędnej turystom może służyć mieszkańcom. Z drugiej jednak strony zachowania turystów mogą powodować frustrację (irytację) górskich społeczności, skłaniać ich przedstawicieli do naśladowania obcych kulturowo wzorców zachowań, co w efekcie może prowadzić do utraty lokalnej tożsamości. Ponadto intensyfikacja ruchu turystycznego to zanieczyszczenie środowiska, hałas, wzrost cen na produkty spożywcze i inne negatywne

zjawiska. Tak więc rosnąca liczba odwiedzających obszary górskie i towarzyszące temu skutki przyrodnicze, społeczne i ekonomiczne wymagają pogłębionych badań.

Temu niezwykle ważnemu i aktualnemu zagadnieniu zarówno z naukowego jak i praktycznego punktu widzenia poświęcił dr Michał Apollo swoje trzy prace naukowe, które wskazał jako osiągnięcie habilitacyjne. We wszystkich pracach głównym problemem badawczym był stosunek mieszkańców różnych regionów Himalajów do rozwoju turystyki. Podstawą rozważań teoretycznych i zbudowania koncepcji badawczej Habilitanta był indeks irtacji Doxey'a (1975), który jest powszechnie znany w literaturze zajmującej się stosunkiem mieszkańców do rozwoju turystyki (Głąbiński, Duda 2017).

Koncepcja Doxeya z 1975 roku została przedstawiona w postaci graficznej na Ryc. 1 (s. 8). Habilitant najpierw przedstawił ten model, który zakładał przejście od postawy entuzjazmu przez apatię, zirytowanie aż do niechęci mieszkańców wobec rozwoju turystyki i rosnącej liczby odwiedzających. Następnie dokonał szerokiego przeglądu literatury dotyczącego ewolucji poglądów na temat tej koncepcji i jej modyfikacji w zależności od różnych warunków lokalnych. Zauważył, że model Doxey'a posiada charakter liniowy i nie uwzględnia różnorodnych uwarunkowań przyrodniczych oraz społecznych w różnych regionach i krajach na świecie.

Badania dotyczące stosunku społeczności lokalnych do rozwoju turystyki prowadzone były w bardzo szerokim zakresie na całym świecie (m.in. Harrill, 2004; Wang et al., 2006; Sharpley, 2008; Chandralal, 2010; Nyuapane, Poudel, 2011; Hanafiah et al., 2013; Zeinali et al., 2015; Głąbiński, Duda 2017). Wyniki tych badań wskazują na to, że większość lokalnych społeczności cechuje pozytywny stosunek do rozwoju turystyki. Istnieją jednak czynniki różnicujące postawy lokalnych społeczności. Wśród nich zaobserwowano m.in.:

- długość zamieszkania na danym terenie i miejsce urodzenia,
- stopień poczucia tożsamości lokalnej i regionalnej,
- stopień przywiązania do lokalnej społeczności,
- stosunek do rodzaju walorów turystycznych (przyrodniczych lub społeczno-kulturowych).

W punkcie 4.A.1.4 dr Apollo zwrócił uwagę, że jednym z czynników determinujących wpływ turystyki na lokalne społeczności może być wysokość bezwzględna nad poziomem morza. Zauważył, że piętrowość cech środowiska przyrodniczego została szczegółowo opisana w naukach przyrodniczych, ale dotychczas mało uwagi poświęcano wpływowi wysokości na zagadnienia społeczno-kulturowe i ekonomiczne dotyczące mieszkańców obszarów górskich. Ta kwestia, zdaniem Habilitanta, dotyczy również zagadnienia zróżnicowania postrzegania rozwoju turystyki i stosunku do turystów przez mieszkańców gór zamieszkujących na różnych

wysokościach bezwzględnych. Należy zwrócić uwagę, że ta konstatacja prowadzi do uzupełnienia i rozwinięcia koncepcji Doxey'a o dodatkowy czynnik, który dotychczas słabo był rozpoznany w literaturze przedmiotu.

Habilitant w punkcie **4.A.2.1** autoreferatu określił przedmiot i podmiot badań oraz problem badawczy. Zwrócił uwagę na istniejącą lukę badawczą, która:

1/ dotyczyła postrzegania rozwoju turystyki i wzrostu liczby odwiedzających w zależności od wysokości zamieszkania gospodarzy nad poziomem morza (cel naukowo-poznawczy).

2/ Ponadto podjął się opracowania 2/ metodologii badań nad wpływem wysokości na postawę mieszkańców wobec turystyki i turystów (cel metodyczny).

Co więcej, jako badacz zaangażowany społecznie w problematykę mieszkańców obszarów peryferyjnych (o czym autor wspomina w przedmowie do swojej monografii „*Mountain tourism, altitude and host-guest relationships*”), ponadto spróbował:

3/ wypracować praktyczne zalecenia zarządcze w celu optymalizacji wzajemnych relacji między mieszkańcami obszarów górskich a turystami (cel aplikacyjny).

Następnie sformułował pytania badawcze, które nawiązywały do głównego celu badawczego:

Pyt. 1: *Czy zdaniem mieszkańców turyści przybywający na tereny górskie są zaznajomieni z osobliwościami lokalnej kultury (tradycja, obyczaje, zwyczaje, wierzenia itp.)?*

Pyt. 2: *Czy zdaniem mieszkańców turyści respektują lokalną kulturę (tradycja, obyczaje, zwyczaje, wierzenia itp.)?*

Pyt. 3: *Czy zdaniem mieszkańców turyści przybywający na teren górski przyczyniają się do wzrostu dobrobytu i ulepszenia życia górali?*

Pyt. 4: *Czy ruch turystyczny wzbudza u mieszkańców odczucia antagonistyczne?*

Pyt. 5: *Czy zdaniem mieszkańców turystyka implementuje w ich życie nowe wzorce (myślenia, zachowania, działania)?*

Pyt. 6: *Czy zdaniem mieszkańców turystyka powoduje niekorzystne zmiany w środowisku przyrodniczym?*

Podsumowując ocenę dotyczącą przedstawienia konceptualizacji problemu badawczego należy zauważyć, że generalnie jest ona prawidłowa i poprawnie przedstawiona. Habilitant dokonał stosownego przeglądu literatury przedmiotu, zaprezentował cele swojego osiągnięcia habilitacyjnego oraz pytania badawcze. Całość została przedstawiona graficznie na Ryc. 4 oraz na bardzo skomplikowanej Ryc. 13, która wymaga bardzo wnikliwej analizy, aby w pełni zrozumieć pomysł autora. Habilitant kolejny

raz zamieścił opis procedury badawczej w Tab. 1., ale umieścił ją, ze znanego sobie tylko powodu, dopiero po koniec opisu prezentacji osiągnięcia naukowego w autoreferacie.

3.2 Ocena metodologii badań.

W pkt. 4.A2.2. Habilitant w autoreferacie dość skrótowo i w niewystarczającym stopniu zaprezentował metodologię swoich badań. W celu weryfikacji prawidłowości zastosowanych metod badań ilościowych i jakościowych niezbędne było zapoznanie się z załączonymi artykułami oraz monografią stanowiącymi osiągnięcie habilitacyjne.

W badaniach zaprezentowanych w pierwszym artykule zastosowano tylko badania ilościowe w postaci kwestionariusza ankiety (ang. PAPI). Z kolei w monografii w pierwszej części zastosowano również metody ilościowe (kwestionariusz ankiety PAPI), a na kolejnym etapie badań również jakościowe (indywidualne wywiady pogłębione IDI). W trzecim opracowaniu zastosowano już tylko pogłębione wywiady indywidualne (IDI). W obydwu badaniach ilościowych zastosowano probabilistyczny sposób doboru badanych za pomocą wyboru miejscowości zgodnie z wysokością n.p.m., a następnie podziału każdej jednostki osadniczej na 3 strefy w zależności od odległości od głównego szlaku. Następnie dokonano doboru proporcjonalnej liczby gospodarstw do ogólnej ich liczebności w odpowiednio w miejscowościach i lokalizacjach.

Należy zwrócić uwagę, że respondentami w badaniach ilościowych były całe rodziny zamieszkujące jedno domostwo. To dość oryginalne podejście badawcze, gdzie respondentem nie jest pojedyncza osoba, ale cała rodzina. Ta procedura, jak wyjaśnia autor, wynikała z lokalnych uwarunkowań społecznych i sytuacji, w której najczęściej cała rodzina była zaangażowana w świadczenie usług na rzecz turystów. Ponadto zasadniczą trudność metodologiczną stanowiło to, że część badanych to analfabeci (wg autora ok. 30%), a więc konieczny był bezpośredni kontakt z respondentami i wypełnianie kwestionariusza ankiety przez badacza, a dodatkowo konieczność przygotowania formularza w języku nepalskim i przeprowadzenie wstępnej rozmowy informacyjnej czemu służy badanie i w jaki sposób zostaną wykorzystane zebrane wyniki. Z tego powodu Habilitantowi towarzyszyła zawsze osoba (Sushi Dotel), której językiem ojczystym był nepalski, ale równocześnie posiadała biegłą znajomość angielskiego. Całość wyników badań ilościowych została opracowana statystycznie i przedstawiona w postaci zestawień tabelarycznych. Niestety tylko w pierwszym artykule i monografii, a nie w autoreferacie.

Badania jakościowe były prowadzone w bardzo podobny sposób, ale doboru respondentów dokonano metodą „kuli śnieżkowej”, co w przypadku badań jakościowych jest dopuszczalne. Niestety w autoreferacie Habilitant nie zawarł prawie żadnych szczegółów

g.

dotyczących procedury prowadzenia badań jakościowych i niezbędne było zweryfikowanie wszystkich informacji w załączonych publikacjach.

Habilitant przeprowadził badania w trzech różnych lokalizacjach: 1/ w dolinie Bhurungdi w prowincji Gandaki na północny zachód od Pokhary w zachodnim Nepalu, 2/ w regionie Khumbu na trasie trekkingowej do bazy pod Mont Everestem w północno-wschodnim Nepalu oraz 3/ w okolicach Lukli, miejscowości w której znajduje się lotnisko dla małych samolotów pasażerskich oraz helikopterów będącej punktem wyjściowym wędrówek trekkingowych do bazy pod Mont Everestem na lodowcu Khumbu.

Należy podkreślić, że Habilitant podjął się prowadzenia badań w bardzo trudnych warunkach terenowych zarówno pod względem przyrodniczym jak i kulturowym. Do przeprowadzenia tego typu badań nie wystarczy przygotowanie teoretyczne oraz dociekliwość naukowa, ale przede wszystkim potrzebna jest determinacja i wytrwałość w realizacji tak postawionego problemu badawczego. Wykorzystana w procesie badań metodologia wynikała z przyjętych założeń koncepcyjno-teoretycznych oraz została dostosowana do lokalnych uwarunkowań przyrodniczych i społecznych.

3.3 Ocena uzyskanych wyników badań przeprowadzonych przez Habilitanta.

Habilitant w swoim pierwszym artykule (współautorskim) wykazał, że postrzeganie rozwoju turystyki i obecności odwiedzających przez mieszkańców zależy od wysokości zamieszkania nad poziomem morza. Jak zilustrował to Ryc. 5 wraz ze wzrostem wysokości proces zaobserwowany przez Doxey'a zostaje spowolniony. Inaczej mówiąc wysokość zamieszkania n.p.m. wpływa na wzrost zrozumienia dla potrzeb i zachowań turystów, a negatywne odczucia mieszkańców wobec turystów następują wolniej niż na niższych wysokościach.

W samodzielnej monografii pt. *Mountain tourism, altitude and host-guest relationship* dr Apollo rozwinął zdecydowanie zakres swoich badań i dodał czynnik odległości poziomej od głównego szlaku turystycznego. Podzielił każdą z miejscowości na trzy strefy (A,B,C) w zależności od odległości w poziomie od trasy szlaku trekkingowego. Pozwoliło to uszczegółowić obserwacje dokonane w prowincji Ghandaki u stóp Annapurny. Stwierdził, że:

1/ wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza zmniejsza się wiedza turystów na temat lokalnej kultury.

2/ wraz ze wzrostem wysokości zamieszkania wzrasta szacunek turystów dla lokalnej kultury.

3/ wraz ze wzrostem wysokości zamieszkania rośnie znaczenie turystyki i jej wpływ na poprawę jakości życia mieszkańców.

4/ wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza nasila się postrzeganie turystów jako czynnika obciążającego codzienne życie mieszkańców.

5/ wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza liczba kulturowo obcych wzorców przejętych od turystów wzrasta w strefach najbliższych głównemu szlakowi (strefy A i B), ale maleje w strefie oddalonej (C).

6/ wraz ze wzrostem wysokości nad poziomem morza wzrasta zrozumienie dotyczące odpowiedzialności turystów za postępujące zanieczyszczenie środowiska.

Wykazał szczegółowo, że poza wysokością nad poziomem morza ważnym czynnikiem modyfikującym wszystkie w/w zjawiska jest odległość pozioma od szlaku turystycznego.

Należy podkreślić, że badania Habilitanta uszczegółowiają i rozwijają koncepcję Doxeya z 1975 roku oraz wnoszą zasadniczo nowe treści. Doskonale to ilustrują Ryc. 9 i 10. Adaptacja ogólnej teorii dotyczącej zmiany postaw mieszkańców wobec rozwoju turystyki została w ten sposób twórczo wykorzystana do odkrycia nowych prawidłowości. Co ważne Habilitant zauważył, że zaproponowana przez niego koncepcja może zostać zastosowana w badaniach na innych obszarach górskich. Przede wszystkim jednak zastosowany wskaźnik zamieszkania odległości poziomej od głównego szlaku turystycznego może mieć charakter uniwersalny i dotyczyć innych obszarów, na których turystyka rozwija się liniowo (różne obszary peryferyjne m.in. pustynie, tereny rzadko zaludnione o słabo rozwiniętej sieci transportowej m.in. tereny leśne, obszary polarne).

W trzeciej pozycji stanowiącej część osiągnięcia habilitacyjnego autor zajął się kwestią dotyczącą stosunku mieszkańców do rozwoju nowych form transportu osób i towarów w zależności od wysokości nad poziomem morza. Należy zwrócić uwagę, że badania były realizowane w dość specyficznej lokalizacji w miejscowości Lukla w północno-wschodnim Nepalu u stóp Mont Everestu i osiedlach położonych powyżej. Lukla jest miejscowością dokąd docierają turyści wybierający się na trekking zazwyczaj drogą lotniczą z Katmandu. Stamtąd wyruszają dopiero pieszo na szlak w kierunku lodowca Khumbu pod Mont Everestem.

W tym kontekście należy rozpatrywać wnioski przedstawione przez Habilitanta. Od wielu lat mieszkańcy miejscowości powyżej Lukli świadczą usługi na rzecz wędrujących pieszo turystów, a głównym czynnikiem tej sytuacji jest to, że wyżej można się poruszać tylko pieszo bądź helikopterem. Dla nich wybudowanie drogi dostępnej dla pojazdów samochodowych w kierunku lodowca Khumbu spowodowałoby utratę podstawowego źródła utrzymania ze względu na to, że turyści nie musieliby korzystać z ich usług noclegowych czy gastronomicznych. Dlatego są też oni krytycznie nastawieni do wzrostu liczby turystów korzystających z lotów helikopterem.

Habilitant stwierdził, że w ocenie badanych przez niego mieszkańców „*rozwój transportu drogowego i lotniczego niszczy turystykę górską na tym obszarze*”. Konkluduje ponadto, że wzrost wysokości zamieszkania gospodarzy wpływa na ich krytyczną ocenę rozwoju sieci transportowej. Myślę, że to stwierdzenie ma charakter zbyt ogólny, ponieważ odnosi się do tej konkretnej lokalizacji. Niewątpliwie rozbudowa sieci drogowej zmusiłaby mieszkańców do zmiany rodzaju świadczenia usług na rzecz turystów, ale z drugiej strony zwiększona dostępność komunikacyjna mogłaby wpłynąć na wzrost liczby turystów, którzy chcieliby korzystać z usług lokalnej ludności. Niestety pojawia się w tym kontekście szereg bardzo poważnych zagrożeń, o których wspomina dr Apollo. Podstawowym z nich jest utrata „peryferyjności” i unikatowości miejsca. Rozbudowa sieci drogowej będzie prowadzić do zmiany rodzaju form uprawianej turystyki z bardziej elitarnych, świadomych i wymagających wiedzy, kondycji i umiejętności na powszechną oraz niestety masową. Ten proces stanowiłby bardzo poważne zagrożenie dla utrzymania walorów przyrodniczych tego regionu oraz zachowania tożsamości i oryginalności kulturowej mieszkańców.

Podsumowując trzecia publikacja Habilitanta ujawnia kolejne czynniki wpływające na zmianę postrzegania rozwoju turystyki przez mieszkańców obszarów górskich. Niewątpliwie obawy i opinie wyrażane przez mieszkańców Lukli i okolic odzwierciedlają szerszy problem, który obserwujemy w skali globalnej. Wzrost dostępności komunikacyjnej miejsc atrakcyjnych turystycznie powoduje coraz częściej niekontrolowany przyrost liczby turystów, który w niektórych lokalizacjach prowadzi do pojawienia się problemu overtourismu. Dlatego niezwykle cenna jest konkluzja Habilitanta w tym kontekście, aby oddać decydowanie o rozwoju sieci komunikacyjnej w górach ich mieszkańcom. Ten wniosek ma zdecydowanie charakter bardziej uniwersalny. Rozwój infrastruktury turystycznej w każdym regionie powinien odbywać się w zgodzie z interesami mieszkańców.

4. Uwagi krytyczne.

Na wstępie należy stwierdzić, że choć autoreferat zawiera w bardzo skondensowanej formie prawie wszystkie niezbędne informacje wynikające z badań stanowiących osiągnięcie habilitacyjne, to jego lektura jest trudna ze względu na dość chaotyczny układ treści. W wielu miejscach zrozumienie metodologii badań, zapoznanie się z wynikami badań wymaga zagłębienia się w publikacje stanowiące osiągnięcie habilitacyjne. Szczególnie brakuje niektórych rycin oraz zestawień tabelarycznych. Bez zapoznania się z nimi trudno dokonać oceny osiągnięć Habilitanta.

Autor w **punkcie 4.A.2.2** swojego autoreferatu zatytułowanym „**Obszar badań**” wskazał, że dobór miejsc do przeprowadzonych badań „socjologicznych” i „turystycznych”

(s.15) ma kluczowe znaczenie. W dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna, a w wąskim ujęciu w geografii turystyki wykorzystywana powszechnie jest metodologia badań społecznych. Dlatego uznaję, że Habilitant zgodnie z intencją wyrażoną we wniosku o przeprowadzenie postępowania w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna prowadził badania w tej dyscyplinie, a wskazane sformułowanie miało jedynie charakter techniczny. Tym bardziej, że wymienione **cele badawcze** w **p. 4.A.2.1** bardzo dobrze wpisują się w tę dyscyplinę naukową.

Na s. 23 autoreferatu w analizie wyników badań zawartych w monografii Habilitant stwierdza: „*W przypadku sprzecznych wyników przyjęto założenie, że jeśli model matematyczny (z badań ilościowych) znacząco potwierdził kierunek zmiany i siłę zmiany, to uznano go za bardziej wiarygodny od badań jakościowych*”. Taka konstatacja wskazuje, że Habilitant nie rozumie w pełni zasadniczych różnic metodologicznych pomiędzy podejściem ilościowym a jakościowym. Każde z tych podejść badawczych cechuje się pewnymi ograniczeniami oraz szczegółowo określoną metodyką postępowania. Zgodnie z opinią Z. Chojnickiego (1999) metody ilościowe należy stosować do rozwiązywania takich problemów badawczych, których wyjaśnienie możliwe jest za ich pomocą. Stosując te metody szukamy odpowiedzi na pytania: *ile?, jak często?, w jakiej skali?*. Z kolei w metodach jakościowych możliwe są pytania: *jak?, dlaczego?, co ludzie mają na myśli?*. Służą one do zrozumienia motywów postępowania poszczególnych respondentów, ale nie pozwalają na ich uogólnianie. Prowadzenie badań jakościowych pozwala uchwycić unikatowość kontekstu społecznego, historycznego i geograficznego. Dlatego w przypadku badań jakościowych nie można mówić o wiarygodności statystycznej, natomiast zdaniem Babbiego (2007) można powiedzieć, że wyniki badań jakościowych są bardziej szczegółowe, uwzględniają więcej niuansów i dzięki temu są bardziej trafne. Trafność przy tym należy rozumieć jako dający się zaobserwować stan rzeczy, który może być wskaźnikiem zjawiska, którego nie da się zaobserwować bezpośrednio (Mayntz, Holm, Hübner, 1985).

W **Tab. 1** Habilitant przedstawia etapy postępowania badawczego. W punkcie 9 tego zestawienia konkluduje, że „*Zestawienie wyników badań ilościowych z badaniami jakościowymi pozwala na triangulację czyli głębszą i pełniejszą interpretację zjawiska*”. Pojęcie triangulacji stosowane w badaniach społecznych odnosi się do:

- **Triangulacji metodologicznej** – zastosowanie różnych metod, np. kwestionariusza ankiety + wywiady pogłębione + obserwacja.

J.

- **Triangulacji danych (źródeł)** – wykorzystanie danych pochodzących od różnych badanych grup, w różnych miejscach i różnym czasie.
- **Triangulacji teorii** - angażowanie więcej niż jednej osoby do analizy i zbierania danych, co zmniejsza subiektywność.
- **Triangulacji badaczy** – analizowanie tego samego materiału przez więcej niż jednego badacza.

Autor prawdopodobnie miał na myśli to, że zastosowanie dwóch odrębnych podejść metodologicznych, ilościowego i jakościowego pozwoliło na pogłębiony wgląd w analizowany problem. Należy zwrócić uwagę, że użycie dwóch różnych metod badawczych, to nie triangulacja, o czym Habilitant jako geograf powinien wiedzieć.

Kolejna uwaga dotyczy realizacji celu aplikacyjnego. Autor wskazuje, że szczegółowe plany rozwoju turystyki powinny być konsultowane ze wszystkimi zainteresowanymi stronami. Oczywiście w sytuacji idealnej postulat ten wydaje się słuszny, ale w tych konkretnych warunkach to dość kontrowersyjne spojrzenie, choć raczej nie zamierzone. Powstaje pytanie kto powinien reprezentować turystów z całego świata przyjeżdżających do Nepalu. Uwzględniając wyniki badań Habilitanta, które wskazują, że poziom świadomości turystów dotyczący lokalnej kultury mieszkańców jest raczej niski. Ponadto jak sam Autor zauważa dystans kulturowy i ekonomiczny pomiędzy turystami i mieszkańcami Himalajów jest olbrzymi. Turyści tak naprawdę „głosują” pieniędzmi, którymi opłacają usługi na obszarze pobytu turystycznego. Niewielu spośród nich jest na tyle świadomych, aby rezygnować z niektórych swoich potrzeb na rzecz zachowania tożsamości i kultury mieszkańców. Dalszy masowy wzrost ruchu turystycznego będzie prowadził do nieodwracalnych zmian w środowisku przyrodniczym i kulturowym. Dlatego myśląc o prawidłowym zarządzaniu ruchem turystycznym w obszarach peryferyjnych trzeba myśleć przede wszystkim o słabszych udziałowcach tego procesu czyli mieszkańcach. Wobec słabości instytucji państwa w Nepalu znaczącą rolę mogą odgrywać organizacje międzynarodowe wspierane merytorycznie przez badaczy, których przedstawicielem mógłby być dr Michał Apollo.

W zakresie realizacji celu aplikacyjnego Autor wskazuje, że zalecenia dotyczące planów rozwojowych turystyki zawarte są na Ryc. 2. Rycina ta pochodzi z wcześniejszej publikacji współautorskiej Habilitanta Apollo, Wengel i Kler 2025) i odnosi się wysokogórskiej turystyki wspinaczkowej. Alpinizm to jednak inna forma aktywności od turystyki trekkingowej i posiada swoją specyfikę, więc bezpośrednia transpozycja wniosków jest raczej niemożliwa i potrzebne są niezbędne korekty oraz odpowiednia adaptacja zaleceń zarządczych. W mojej ocenie Ryc. 2 powinna być odpowiednio zmodyfikowana i dopiero wtedy zaprezentowana w autoreferacie.

W aspekcie redakcyjnym w całym autoreferacie brakuje pewnego ujednolicenia. Przykładowo mamy na s. 5 i 6 **Tabele A i B**, a na s. 36 **Tabelę 1**. Ponadto przyjęty system numerowania rozdziałów i podrozdziałów jest bardzo skomplikowany, a spis treści znajduje się na s. 2 i zaczyna się od **pkt. 4 A** (sic!).

5. Podsumowanie oceny publikacji stanowiących osiągnięcie habilitacyjne.

Zestawienie publikacji stanowiących osiągnięcie badawcze Habilitanta kończy podsumowanie zawarte w **p. 4.A.4**, w którym Autor uwypukla najważniejsze elementy swoich prac badawczych oraz systematyzuje udział w rozwój dyscypliny geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Ponadto specyfikuje swój wkład w dyscyplinę naukową wskazując elementy:

- **naukowo – poznawcze** (rozwiniecie i uszczegółowienie koncepcji Doxey'a z 1975 w odniesieniu do wpływu wysokości ponad poziomem na relacje turyści/mieszkańcy obszarów górskich/peryferyjnych),
- **metodyczne** (opracowanie kompleksowej oceny wpływu czynnika wysokości zamieszkania gospodarzy na postrzeganie wzrostu liczby turystów i ich zachowań),
- **aplikacyjne** (opracowanie praktycznych zaleceń dotyczących rozwoju turystyki w kontekście relacji pomiędzy turystami i mieszkańcami).

Rozumiejąc intencję **Art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 2018 poz. 1668 z późn. zm.)**, która umożliwia zaprezentowanie osiągnięcia naukowego stanowiącego znaczący wkład w rozwój dyscypliny naukowej w postaci cyklu publikacji, należy przyjąć, że może to być uporządkowany pod względem logicznym zestaw publikacji składający się z monografii i dwóch artykułów. Przyznam się jednak, że po raz pierwszy mam z taką sytuacją do czynienia.

Mimo uwag krytycznych treść autoreferatu wskazuje na głębokie zaangażowanie w proces badawczy Habilitanta, jego zrozumienie stosowanych metod badawczych, umiejętność konceptualizacji problemu badawczego i wykorzystanie wyników badań do celów aplikacyjnych.

Na zakończenie oceny osiągnięcia naukowego zgodnie z art. 219 stwierdzam, że cykl publikacji naukowych dra Michała Apollo pod wspólnym tytułem „**Postrzeganie turystyki mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych**”, mimo pewnych uwag, stanowiący podstawę postępowania habilitacyjnego, stanowi istotny wkład do dziedziny nauk społecznych w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna. Dzieło habilitanta poszerza znacznie wiedzę na temat postrzegania rozwoju turystyki przez

mieszkańców Himalajów i umożliwia ich zastosowanie na różnych obszarach peryferyjnych na świecie.

6. Pozostałe osiągnięcia naukowe Habilitanta.

6.1 Publikacje.

Dorobek naukowy Habilitanta jest bardzo obszerny i obejmuje:

- dwie autorskie monografie oraz jedną współautorką wydane już po uzyskaniu stopnia naukowego doktora oprócz monografii stanowiącej element osiągnięcia habilitacyjnego. Wszystkie monografie wydane są w zagranicznych, renomowanych wydawnictwach po angielsku.

- Łącznie 43 artykuły w czasopismach z tego 4 własne, wszystkie w języku angielskim.
- 12 współautorskich rozdziałów w monografiach wszystkie również w języku angielskim. Wszystkie opublikowane po angielsku w uznanych oficynach wydawniczych.

6.2 Liczba publikacji indeksowanych:

W JCR: **8** (w tym pierwszoautorskich: **8**)

Sumaryczny *Impact Factor* publikacji (n=8): **110,186**

Sumaryczny *Impact Factor* dla cyklu publikacji wchodzących w skład osiągnięcia [PN1, PN2, PN3] (n=3): **11**

Sumaryczna liczba punktów MNiSW publikacji, rozdziałów monografii i monografii (n=56): **4578**

Sumaryczna liczba punktów MNiSW dla cyklu publikacji wchodzących w skład osiągnięcia [PN1, PN2, PN3] (n=3): **290**

6.3 Liczba cytowań publikacji Habilitanta.

Liczba cytowań publikacji (na dzień 25.04.2026):

wg bazy Scopus: **695**

wg bazy Google Scholar: **1552**

wg bazy Web of Science: **363**

Liczba cytowań dla cyklu publikacji wchodzących w skład osiągnięcia [PN1, PN2, PN3] (na dzień 25.04.2026 r.):

wg bazy Scopus: **75** (bez autocytowań: **63**)

wg bazy Google Scholar: **49** (bez autocytowań: **31**)

wg bazy Web of Science: **20** (bez autocytowań: **9**)

3. Indeks Hirscha

6.4. Indeks Hirscha (na dzień 25.04.2026 r.)

wg bazy Scopus: **17**

g.

wg bazy Google Scholar: 24

wg bazy Web of Science: 13

Dane bibliometryczne wskazują, że publikacje Habilitanta znalazły się w czasopiśmie o wysokim wskaźniku cytowań i mieszczą się w przedziale wśród samodzielnych badaczy w dyscyplinie geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

6.2 Udział w konferencjach naukowych, staże naukowe i projekty badawcze.

Dr Michał Apollo był uczestnikiem 42 konferencji naukowych (w tym 27 po uzyskaniu stopnia naukowego doktora), w tym zdecydowanej większości zagranicą, co świadczy o wyjątkowej wręcz aktywności Habilitanta w tym zakresie. Ponadto był współorganizatorem 11 międzynarodowych konferencji oraz członkiem ich komitetów organizacyjnych i naukowych. Należy podkreślić, że 10 z tych konferencji odbyło się zagranicą.

Ponadto uczestniczył w 7 zespołach badawczych realizujących projekty finansowane w drodze konkursów krajowych (NCN, NCBiR) oraz zagranicznych (USA, Wlk. Brytania, Indie, Chiny), z czego w trzech był kierownikiem.

Bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na ocenę pozytywną ocenę Habilitanta jest wykazywanie się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, w tym w szczególności zagranicą. W tym zakresie dorobek dra Michała Apollo jest imponujący. Odbył on staże na uniwersytetach: trzykrotnie Yale University (USA), Sabah Malaysia (Malezja), Hainan University (Chiny), dwukrotnie Arizona State University (USA), Pannasatra University (Kambodża) oraz Tribhuvan University (Nepal). Część tych wyjazdów związanych było z prowadzeniem badań dotyczących prezentowanego osiągnięcia naukowego. Ponadto Habilitant pełni ważne funkcje w kilkunastu czasopiśmie naukowych o charakterze międzynarodowym.

Podsumowując ten aspekt aktywności naukowej Habilitanta należy podkreślić, że pod tym względem był on wyjątkowo aktywny, a tak liczne zaproszenia do udziału w stażach i konferencjach międzynarodowych świadczą o docenieniu jego działalności badawczej w skali międzynarodowej.

7. Osiągnięcia dydaktyczne, organizacyjne i inne popularyzujące naukę.

Habilitant od momentu uzyskania stopnia naukowego doktora i zatrudnienia w charakterze wykładowcy akademickiego na Uniwersytecie Pedagogicznym im. KEN w Krakowie, a następnie w macierzystym Uniwersytecie Śląskim jest bardzo zaangażowany w działalność dydaktyczną. Dowodem na to jest m.in.:

- pełnienie funkcji promotora prac licencjackich, opiekuna prac magisterskich oraz promotora pomocniczego pracy doktorskiej,

- prowadzenie wykładów, wykładów monograficznych, ćwiczeń i zajęć terenowych z wielu różnych przedmiotów związanych z turystyką i rekreacją.
- uznanie ze strony studentów dla dra Michała Apollo jako wykładowcy.

Ponadto dr Michał Apollo jest aktywnym popularyzatorem wiedzy geograficznej szczególnie w odniesieniu do obszarów wysokogórskich. Organizował i prowadził wykłady w czasie różnych wydarzeń na macierzystych uczelniach jak i w szkołach średnich województw: małopolskiego, śląskiego i świętokrzyskiego. Ponadto był uczestnikiem wielu wydarzeń związanych z alpinizmem i górami w różnych miastach w Polsce. Był także częstym gościem różnych instytucji w kraju i zagranicą m.in. polskich ambasad i konsulatów.

To wszystko wskazuje, że dr Michał Apollo jest nie tylko wyróżniającym się naukowcem, ale także zaangażowanym badaczem w upowszechnienie wiedzy na temat gór i ich mieszkańców na całym świecie.

8. Konkluzja

Wskazany przez dra Michała Apollo jako główne osiągnięcie naukowe w postępowaniu habilitacyjnym cykl 2 artykułów naukowych oraz monografii pod zbiorczym tytułem: **„Postrzeganie turystyki mieszkańców gór na różnych wysokościach bezwzględnych”** jest dziełem ważnym z punktu widzenia naukowego i aplikacyjnego. W mojej ocenie jest wynikiem szerokich zainteresowań Habilitanta, jego zaangażowania w działalność na rzecz zachowania zasobów środowiska przyrodniczego i kulturowego obszarów górskich dla przyszłych pokoleń. Ze szczególną uwagą i zaangażowaniem prowadzi badania, działalność edukacyjną i popularyzatorską na rzecz społeczności zamieszkujące górskie obszary peryferyjne na świecie. Jego publikacje stanowiące główne osiągnięcie naukowe stanowią uzupełnienie i rozszerzenie powszechnie znanej koncepcji Doxey'a. Opracowana koncepcja badawcza, zastosowane metody badań oraz zaproponowane wnioski, a także propozycje praktycznego wykorzystania wyników badań do zarządzania rozwojem turystyki na obszarach wysokogórskich mogą mieć szerokie zastosowanie. Całokształt wyników pracy Habilitanta stanowi istotny wkład do reprezentowanej przez Habilitanta dyscypliny naukowej jaką jest geografia społeczno-ekonomiczna i gospodarka przestrzenna.

Habilitant ponadto wykazywał się istotną działalnością naukową poza jedną uczelnią w tym w szczególności zagranicą. Uważam, że całokształt działalności dra Michała Apollo świadczy o tym, że jest doświadczonym badaczem, zaangażowanym w pracę naukową, organizacyjną i popularyzatorską. Zdobyta przez niego wiedza i doświadczenie umożliwia mu samodzielne rozwijanie swojej kariery naukowej oraz kierowanie zespołami badawczymi.

Przedstawione osiągnięcie, mimo pewnych uwag krytycznych, w szczególności dotyczących samego autoreferatu, utrudniającym nieco zrozumienia wyników badań oraz całość dorobku naukowego, w mojej ocenie, spełnia wymagania formalne i merytoryczne zawarte w **art. 219 Ustawy z dnia 20 lipca 2018r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce**. W związku z powyższym stwierdzam, że wartość merytoryczna osiągnięcia naukowego oraz istotna aktywność naukowa uzasadniają nadanie dr Michałowi Apollo stopnia naukowego doktora habilitowanego. Jednocześnie zwracam się o dopuszczenie jego do kolejnych etapów postępowania habilitacyjnego.

